

nopeus» ei kuitenkaan voida käyttää; on sanottava *90 km:n tuntinopeus*.

3. Murtoluvuissa, esim. $3/5$ = kolme viidesosaa.

4. Eräissä numerosarjoissa lukujen välisenä erokkeena, esim. *Kanava 3/1981* (= Kanavan 3. numero 1981), *puhelin 15 211/204* (jälkimmäinen numero on vaihteen alanumero). Vanhentunutta sen sijaan alkaa olla vinoviivan käyttö päivämäärissä, esim. *6/12 1917* (nykyään tavallisesti *6. 12. 1917* tai *6. joulukuuta 1917*).

5. Sanakirjoissa ja kielitieteellisessä tekstissä osoittamaan sanan katkaisukohtaa, esim. *erist/e, -in*.

6. Lomakkeissa yms. erottamassa vaihtoehtoja, esim. *Siviilisäätö: naimisissa/naimaton/leski (tarpeeton pyyhittävä yli)*.

Jos välimerkkisäännöt laadittaisiin tavaksi tulleen käytännön perusteella, jouduttaisiin näihin kohtiin nykyään lisäämään vielä yksi: vinoviiva erottamassa vaihtoehtoja yleensäkin. Esimerkkejä tapaa julkisessa sanassa tuon tuosta. Pieni valikoima:

1) »Olisin odottanut, että suomalaisiksi esimerkeiksi olisi valittu todella kuuroutunut henkilö ja tämän kuuleva ystävä / puoliso.»

2) »"Meluisat paikat ovat kuulovammaiselle hankalia" pitää paikkansa vain huonokuuloisen / kuulolaitetta käyttävän suhteen.»

3) »Koska yhä useammat suomalaiset alkavat kääntyä ahdistuksineen (ja rauhankukkaroineen) psykologien/psykiatrien puoleen, olisi totisesti syytä tuuletella tähänkin ammattikuntaan liittyviä kysymyksiä julkisen sanan piirissä.»

4) »Lehtenne kesäkuun 23. päivän numerossa T. K. käsittelee kouluneuvostoja ja niiden toimintaa / toimimattomuutta.»

5) »Lomake lähetettäisiin alan kirjastoon bibliografisia tarkistuksia ja muita tietoja varten - - , minkä jälkeen lomake palautettaisiin takaisin lähettäneelle henkilölle/laitokselle.»

6) »Tässä on tyyppiesimerkki kaipaimistani luonnon / ympäristön taideteoksista.»

7) »Jälkimmäiseen joukkoon kuuluvat etenkin Harri Holkeri ja Kalevi Kivistö, joille kuusi vuotta tuo merkittävästi lisää

Turhaa vinoviivaa torjumaan

Vinoviivaa ei aina ole tapana mainita suomen välimerkkien joukossa. Sen käyttö onkin vanhastaan ollut melko suppeaa ja rajoittunut muutamii selväpiirteisiin tapauksiin. Vinoviivaa on käytetty seuraavasti:

1. Erottamaan runon säkeitä toisistaan, esim. *Punerrus kukinnoilla / haihtuvan tuokion / vieno on, ihmeellinen*. Vinoviivan kahta puolta on tällöin välit.

2. Osoittamaan suhdetta (»jotakin kohti»), esim. *Tuulen nopeus oli 14 m/s, kohosi 14 m:iin/s*. Sellaista ilmausta kuin »90 km:n/t

Kielemme käytäntö

kokemusta ja harmaantuvien/kaljuuntu-
vien hiusten arvovaltaa.»

8) »Mukaanlähtö / vetäminen riippu-
nee siitä, miten hyvin hän nyt vetää - - ja
millainen asema hänellä on itse vaalitoimi-
tuksessa porvariston ”pienimpänä yhteise-
nä nimittäjänä”.»

Kaikille näille esimerkeille on yhteistä,
että vinoviivaa on käytetty vaihtoehtojen
välillä tavallisessa juoksevassa tekstissä, ei
siis suinkaan lomaketekstissä täyttäjän apu-
na. On kuitenkin vaikeaa kuvitella, miten
esimerkit on tarkoitettu luettavaksi
ääneen. Vaille ilmausta ei vinoviivaa voi
luettaessa jättää; muuten jouduttaisiin
kovin merkilliseen lukutapaan. Oikeastaan
ainoa järjellinen lukutapa on käyttää
vinoviivan kohdalla konjunktioita *tai*. Mut-
ta se johtaakin jo kysymään, miksi
kirjoittajat eivät ole tätä konjunktioita
käyttäneet alun perin. Ilmeisesti kynän
lentoa on ohjannut pelkkä muoti, ehkä
vieraskielisten esikuvien tukemana; aina-
kin ruotsissa olen havainnut samanlaista
vinoviivan käyttöä. Juuri tätä muotia olisi
käsittääkseni ruvettava torjumaan. *Tai*-
sana olisi palautettava kunniaansa.

Seuraava esimerkki poikkeaa kaikista
edellisistä siinä, että vaihtoehtoina on
esitetty vain kaksi sijapäättettä:

9) »Esimerkkilaskelman matkalippujen
hinnat on saatu hinnastoista. Muiden
lukujen osalta hinnat on arvioitu (esim.
taksi rautatie- ja lentoasemalle/lta, yöpy-
minen, tuntihinta jne.).»

Tätäkin esimerkkiä on mahdotonta
lukea, ellei rinnasteisia sanoja kirjoiteta
kokonaisina ja väliin merkitä sanaa *tai*.
Olisi siis ollut kirjoitettava: *esim. taksi*
rautatie- ja lentoasemalle tai -asemalta - -.

Vähän toisessa asemassa ovat nyt
lueteltavat esimerkit:

10) »Niinpä lisäämällä päivittäistä he-
delmien ja vihannesten syöntiä voi nat-
riumini/kaliumin suhdetta korjata edulli-
sempaan suuntaan.»

11) »Lääketieteen lisensiaatti P. W:n
kirurgian/ortopedian piiriin kuuluva väi-
töskirja ”Kokeellisen kortikaalisen ja hoh-
kaluusiirteiden paraneminen rigidin le-
vytyksen yhteydessä”.»

12) »Verohallituksen pyörittämä sampo
jauhaa yhä enemmän riippumattomuutta

puolueille ja puolueet / poliitikot vieraan-
tavat yhä täydellisemmin kansasta.»

13) »Panasonic NV-7000 Panasonic-vali-
koiman monipuolisin kotikuvanauhuri. 14
päivän/8 ohjelman ajastin. Muistiautoma-
tiikka. Jälkiäänitysmahdollisuus. - - »

14) »Meidän entisten kansanedustajien
mielestä Johannes Virolainen on sopiva ja
voimia kokoava henkilö jatkamaan Maa-
laisliiton / Keskustapuolueen edellisten
presidenttien viitoittamaa tietä.»

15) »Kun pääministeri on sosiaalide-
mokraatti ja tasavallan presidentti on
ilmaissut näkevänsä ulkoministerinä mie-
lellään Rkp:n puheenjohtajan, jää maa-
laisliitto / keskustapuolue ensi kerran
vuosikymmeniin ilman pää- tai ulkominis-
terin salkkua poliittisessa enemmistöhalli-
tuksessa.»

Esimerkeissä 10—14 vinoviivan sijaan
sopisi parhaiten konjunktio *ja*. Esimerkki
15 muistuttaa lähinnä edellistä; siinä
voitaisiin kuitenkin mieluummin käyttää
yhdyserkillistä yhdyssanaa *maalaisliitto-
keskustapuolue*, joka olisi tuttua rinnasteista
tyyppiä *parturi-kampaamo*, *viritin-vahvistin*,
marxismi-leninismi.

Seuraavat esimerkit puolestaan ovat
kaikki yhdyssanoista. Vinoviivaa on niissä
käytetty erottamaan yhdyssanan rinnastei-
sia määriteosia:

16) »Saab-Scania rynnistää 1980-luvun
lentoliikenteen rajusti laajenevalle sektoril-
le: 30/40-paikkaisten lähiliikennelentoko-
neiden markkinoille.»

17) »Canon esittelee uuden aina val-
miina kopiokoneen [!]. Kopiokoneen, josta
on turha etsiä virta päällä/virta pois-kat-
kaisinta. Sellaista siinä ei ole.»

18) »IBM-järjestelmän käyttäjä pysyy
kehityksessä mukana. Käyttäjällä on jat-
kuvasti tuntuma uusimpaan teknologiaan
sekä uusimpiin hinta/suoritesuhdetta
parantaviin ratkaisuihin.»

19) [Automainoksesta:] »Kolminopeuk-
sinen raitis/lämminilmapuhallin. Sisältää
säädettyä kuljettajan ovipeili. Lamppu-
avain. - - »

20) [Tekstiilimainoksesta:] »Isoja ja pie-
niä sydämiä, positiivi/negatiivipainatus,
kirkkaat ja pastellisävyt, mainio yleiskan-
gas 100 % puuvillaa - - .»

21) »Molemmat ovat käyttökelpoista

uutis/viihdemateriaalia.»

22) »Sitäpaitsi monille on vaikea opettaa teoreettisia aineita juuri tuossa lukio / ammattikouluikässä.»

Esimerkkeihin 16 ja 17 sopisi vinoviivan sijasta tavanomaisten oikeinkirjoituskäytänteiden mukainen ajatusviiva: *30—40-paikkaisten lähiliikennelentokoneiden, virta kytkettynä — virta poissa -katkaisinta*. Esimerkissä 18 olisi sama kirjoitustapa (*hinta—suorite-suhdetta*) mahdollinen, mutta luontevamalta tuntuisi kirjoittaa *hinnan ja suoritteen suhdetta* (ks. Paavo Pulkkisen kirjoitusta »äiti—lapsi-suhteesta» yms. yhdyssanoista Vir. 1980 s. 179—181). Sanat »raitis/lämminilmapuhallin» ja »positiivi/negatiivipainatus» taas ovat samaa tyyppiä kuin *lusikka-haarukkayhdistelmä, liha-makaronilaatikko, käenkaali-mustikkatyyppi*; sen mukaisesti olisi kirjoitettava *raitis-lämminilmapuhallin* ja *positiivi-negatiivipainatus*. Tietysti kävisivät myös *raitis- ja lämminilmapuhallin* ja *positiivi- ja negatiivipainatus*. Niitä vastaava korjaus olisi parhaillaan paikallaan esimerkkeihin 21 ja 22, siis: *käyttökelpoista uutis- ja viihdemateriaalia, juuri tuossa lukio- ja ammattikouluikässä*.

Parin viime vuosikymmenen kuluessa on kansainvälisten mallien mukaan yleistynyt myös vinoviivallinen uusi yhdyskonjunktio *ja/tai*. Sitä näkee käytettävän seuraavaan tapaan:

23) »Koulu on työpaikka, jossa on erilaista työtä tekeviä ryhmiä: opettajat opettavat ja/tai kasvattavat, oppilaat opiskelevat, vahtimestari, talonmies, siivoojat, keittiöhenkilökunta ja kanslia tekevät kukin omaa työtään.»

24) »Tapaturma on sellainen häiriö työnkulussa, josta aiheutui tai olisi voinut aiheutua vaaratilanne ja/tai materiaali- tai henkilövahinkoja.»

25) »Lain mukaan investointivaroja saadaan purkaa kotimaisiin investointeihin ja/tai sellaisiin investointeihin, joihin valtioneuvosto antaa luvan.»

26) »Omassa lausumassaan toinen valtiovarainministeri Pirkko Työläjärvi (sd) esittää erityisen hoitovähennyksen tekemistä verotuksessa sallittavaksi »jos tarpeita vastaavaa palvelutuotantoa ei taloudellisista ja / tai poliittisista syistä pystytä tyydyttämään.»

27) »Parhaassa näköalakerroksessa maajalee se pieni vähemmistö, joka osallistuu aktiivisesti politiikkaan ja / tai rakentelee itselleen uraa poliittisten ansioiden avulla.»

28) »Hänen äänimääränsä suuri alhaisuus ja/tai SKDL:n valitsijamiesryhmän repeäminen olisivat sensijaan lopullisia sinettejä SKP:n kahtiajaolle.»

Tämä uusi konjunktio on lähtenyt liikkeelle tieteellisestä tekstistä, jossa pyritään erityiseen tarkkuuteen. Kun puhutaan esim. »henkilöistä, jotka omistavat huvilan ja/tai auton», halutaan nimenomaan osoittaa, että kyseeseen tulee kolme vaihtoehtoa: huvilan omistajat, auton omistajat ja näiden molempien omistajat. Jokapäiväisen kielen mallien mukaista ei tällainen kuitenkaan ole. Luonnollista on näet ajatella, että molempien omistajat jo kuuluvat jommankumman omistajien ryhmään; tuntuu turhantarkalta erottaa heitä omaksi luokakseen. Samoin kuin pelkkä vinoviiva myös tämä vinoviivallinen uudiskonjunktio *ja/tai* on vaikealukuinen; luku-tapa »ja-tai» ei tunnu oikein luontuvan puheeseen. Tekee mieli suosittaa tällaisen tieteilevän tarkkuuden sijaan, ainakin yleiskieleen, yksinkertaisesti konjunktioita *tai*. Tarkoitettut vivahteet eivät sillä tavoin valu hukkaan.

TERHO ITKONEN